

Fysikalismin sokea piste

Sami Pihlström

Tieteenalojen eroista ja yhtäläisyyksistä keskusteltaessa törmätään miltei väistämättä *fysikalismina* tunnettuun filosofiseen teesiin. Fysikalismin mukaan jossakin mielessä ”kaikki on vain fysiikkaa”. Tällaista ajattelutapaa on kotimaisessa keskustelussa puolustanut muiden muassa fyysikko ja kosmologi Kari Enqvist, etenkin Tieto-Finlandialla palkitusta teoksestaan *Olemisen porteilla* (1998) lähtien. Ei kuitenkaan ole filosofisesta näkökulmasta itsestään selvää, miten fysikalismi tulisi määritellä ja miten sen puolesta tai sitä vastaan pitäisi argumentoida (vrt. esim. useita esseitä teoksessa *Gillett & Loewer* 2001).

Fysikalismi voidaan ymmärtää ensisijaisesti *ontologisena* tai *metafyysisenä* väitteenä, jonka mukaan fysikaalinen (fysiikan tutkimus) todellisuus on perustava, kaikkeen muuhun nähden ensisijainen. Kaikki ei-fysikaalinen joko on jollakin tavalla epätodellista ja illusorista tai voidaan palauttaa eli redusoida fysikaaliseen. Näistä vaihtoehtoista ensimmäinen tunnetaan *eliminatiivisena* ja jälkimmäinen *reduktiivisena* fysikalismina. Kumpikin kaipaa kuitenkin täsmennystä. Fysikalismi voi väittää olevaisen ”peruspalikoiden” olevan fysikaalisia eli kaikkien ei-fysikaalisten *olioiden, tapahtumien, prosessien* ja/tai *ominaisuuksien* redusoituvan fysikaalisiin olioihin, tapahtumiin, prosesseihin ja/tai ominaisuuksiin (tai olevan viime kädessä eliminoitavissa ”lopullisesta” tieteellisestä maailmankuvasta).

Fysikalismi voi myös väittää todellisuutta hallitsevien *luonnonlakien* olevan pohjimmiltaan fysikaalisia: korkeamman tason erityistieteiden, vaikkapa biologian tai psykologian (puhumattakaan kulttuuria ja yhteiskuntaa tutkivista tieteistä), tarkastelemat ilmiöt eivät kenties lainkaan noudata luonnonlakeja (vaan ainoastaan fysikaalisia ilmiöitä voidaan pitää aidosti lainomaisina), tai sitten ne lait, joita ne noudatta-

vat, ovat vain monimutkaisia fysikaalisia lakeja – luultavasti niin monimutkaisia, ettei ihminen voi niitä koskaan ymmärtää.

Näistä ontologiaan painottuvista fysikalismin muotoiluista on erotettava *metodologinen* fysikalismi, jonka mukaan ”korkeampien” erityistieteiden tutkimusmenetelmät palautuvat fysiikan menetelmiin. Näin vahvaa käsitystä tieteiden ykseydestä ei kuitenkaan juuri kukaan kannata, ellei ”metodilla” ymmärretä jotakin triviaalilla tavalla yleistä, kuten yksinkertaisesti teorioiden ja hypoteesien testaamista havaintojen avulla. Tätä kukaan tuskin kuitenkaan pitäisi fysiikan erityisenä metodina sen enempää kuin vaikkapa kirjallisuudentutkimuksen.

On siis mahdollista olla ontologinen fysikalisti (jossakin edellä luonnostelluista merkityksistä) olematta metodologinen fysikalisti. On myös mahdollista olla ontologinen fysikalisti olematta *semanttinen* fysikalisti. Jälkimmäinen edellyttää loogisten positivistien tapaan tieteellisten termien ja käsitteiden käännettävyyttä ”fysiikan kielelle”. Tämäkin on (nykyisin) yleisesti hylätty kanta: vaikka monet ontologiset fysikalistit uskovat, että esimerkiksi mentaaliset tilat ovat perusluonteeltaan, ”pohjimmiltaan”, fysikaalisia tiloja, hyvin harva kuvittelee esimerkiksi termin ”ajattelu” olevan palauttavissa eksplisiittisten määritelmien avulla fysiikan käsitteistöön. Mentaalisia tiloja ja tapahtumia ilmaisevat lauseet eivät käänny fysiikan lauseiksi, vaikkei ontologisessa mielessä mitään fysiikan ”ylittävää” olisikaan.

Supervenienssi ja realisaatio

Nykyisessä fysikalismikeskustelussa arvioidaan siis lähinnä fysikalismin ontologisten muotojen hyväksyttävyyttä. Näitäkin on kuitenkin monenlaisia, eikä tässä voida niitä yk-

sityiskohtaisesti tarkastella. Viime vuosikymmenten keskustelussa fysikalismien täsmennys-ryityksissä on tavallisesti käytetty *supervenien-*sin käsitettä, josta myös on monia versioita. (Suomenkielinen johdatus aiheeseen, jossa "supervenienssi" käännetään osuvasti "päättämissiksi", on *Sintonen* 1998.)

Tavanomainen supervenienssifysikalisti katsoo, että ei-fysikaaliset (esimerkiksi mentaaliset) ominaisuudet päättävät eli supervenioivat fysikaalisia ominaisuuksia: jos kahden oli-
on tai systeemin fysikaaliset ominaisuudet ovat samat (tai jollakin oliolla on kahdessa mahdollisessa maailmassa samat fysikaaliset ominaisuudet), myös niiden ei-fysikaaliset ominaisuudet ovat samat; ja kääntäen, jos oli-
on tai systeemin ei-fysikaalisissa ominaisuuksissa tapahtuu jokin muutos, myös niiden fysikaalisissa ominaisuuksissa tapahtuu tai on tapahtunut jokin muutos.

Supervenienssifysikalismien eri versiot poikkeavat toisistaan muun muassa siinä, puhutaanko mahdollisista maailmoista, millainen modaalinen voima ominaisuuksien riippuvuussuhdetta kuvaavalle väitteelle annetaan, tyydytäänkö pelkkään ominaisuuksien "kovariaation" eli säännönmukaisen yhdessä vaihtelemisen teesiin vai lisätäänkö tähän jokin fysikalistinen selitys sille, miksi tällainen riippuvuussuhde vallitsee jne. Yleisesti voitaneen sanoa, että supervenienssi ei millään tavoin ratkaise esimerkiksi mind-body-ongelmaa vaan vain ilmaisee tämän ongelman (vrt. *Kim* 1998). Vielä jää selittämättä, miksi mieli on ruumiista – tai yleisemmin ei-fysikaalinen fysikaalisesta – riippuvainen juuri sillä tavalla kuin supervenienssin käsite pyrkii ilmaisemaan. Metafyysikot ja mielen filosofit eivät enää tunnu luottavan siihen, että supervenienssin käsitettä käyttäen pystyttäisiin puolustamaan "ei-reduktiivista fysikalismia", kuten vielä 1990-luvulla monet uskoivat. (Ks. myös teokseen *Kim & Sosa* [1998] koottuja artikkeleja.)

Supervenienssin käsitteeseen liittyvien vaikeuksien vuoksi eräät nykyfysikalistit haluavatkin välttää tätä käsitettä tai pitävät sitä liian heikkona filosofisesti mielenkiintoisen fysikalismien muotoilemiseen. Pelkkä viittaaminen fysikaalisten ja ei-fysikaalisten ominaisuuksien tai "tasojen" riippuvuussuhteeseen, kovarianssiin, ei riitä tekemään ymmärrettäväksi, miksi todellisuuden rakenne on sellainen, että tuo riippuvuus vallitsee. Tähän tarkoitukseen tarvitaan vahvemmin ontologinen käsite, joka ilmaisee, että ei-fysikaaliset ominaisuudet määräyty-

vät fysikaalisista. Yksi tämänsuuntainen ehdotus viimeaikaisessa keskustelussa on *realisaatio-*on käsite. Andrew Melnykin (2003) *realisaatiofysikalismien* mukaan kaikki aktuaalisesti olemassaolevat esiintymät (objektit, tapahtumat, ominaisuusinstanssit) ovat joko fysikaalisia tai fysikaalisesti "todellistuneita" eli realisoituneita.

Esiintymän fysikaalinen realisoituminen puolestaan tarkoittaa, että esiintymä on jonkin sellaisen funktionaalisen tyyppin esiintymä, joka täyttää jonkin spesifin ehdon, kuten (tyypillisesti) jonkin tietyn roolin. Näin realisaatiofysikalismi on eräänlainen laajennus mielen filosofiassa jo pitkään suositusta – mutta myös arvostellusta – *funktionalismista* (ominaisuuksien "funktionalisoitavuudesta" ks. myös *Kim* 1998).

Realisaatiofysikalismi on luontevinta luokitella reduktiivisen fysikalismien muodoksi, vaikka se onkin erilaista kuin perinteisemmät reduktionismin versiot. Realisaatiofysikalisti ei väitä esimerkiksi mentaalisten ominaisuuksien olevan epätodellisia (eikä siten väitä, että niitä tutkiva tiede, psykologia, tutkisi jotakin illusorista), eikä hän tarkasti ottaen edes väitä näiden olevan pohjimmiltaan "vain" fysikaalisia ominaisuuksia, mutta hän väittää näiden ominaisuuksien realisoituvan – olevan todellisia, todellistuvan – vain fysikaalisen perustansa kautta. Organismien mentaaliset ominaisuudet ovat olemassa vain sen monimutkaisen fysikaalisen rakenteen ominaisuuksina, samaan tapaan kuin korkkiruuvien funktionaaliset ominaisuudet, kuten sen kyky avata pullonkorkki, realisoituvat sen materiaalisessa rakenteessa, viime kädessä mikrofysikaalisella tasolla. Tässä mielessä realisaatiofysikalisminkin mukaan todellisuus on "pohjimmiltaan", "viime kädessä", "ontologisella perustasollaan" fysikaalinen – eli fysiikan kuvaama maailma on tosioliva maailma ja fysiikan siitä tarjoama kuvaus tosi tai ainakin "lähempänä totuutta" kuin ei-fysikaaliset kuvaukset.

Tämän suppean katsauksen pohjalta (realisaatio)fysikalismi saattaa kuulostaa uskottavalta näkemykseltä. Se ei kuitenkaan kestä filosofista tarkastelua.

Argumentti fysikalismia vastaan

Argumentti, jonka tässä lyhyesti esittelen, on riittävän yleinen soveltuakseen useimpiin vakavasti kannatettuihin (ontologisiin) fysikalismien muotoihin, mukaan lukien Melnykin (2003) realisaatiofysikalismi. Koetan osoittaa,

että yritys puolustaa fysikalismia teesinä, jonka ajatellaan olevan tosi tai ainakin totuutta indikoiva (empiirisiin perusteisiin oikeutettu), on refleksiivisesti epäkoherentti. Argumenttini voidaan muotoilla seuraavaan tapaan:

(1) Fysikalismi (miten tahansa muotoiltuna) on teesi, jonka väitetään olevan tosi. Ainakin useimmat fysikalistit *uskovat*, että fysikalismi pitää paikkansa ja kehottavat muitakin omaksumaan tämän uskomuksen. Vähintäänkin fysikalistit uskovat, että fysikalismi on *oikeutettu* – ainakin paremmin oikeutettu kuin antifysikalismien muodot, kuten dualismi – ja tässä käytetty oikeutuksen käsite (miten se sitten määritelläänkin) tulee ymmärtää niin, että sillä on erottamaton yhteys totuuden käsitteeseen. [Premissi.]

(2) Jos jonkin väitteen tai teesin väitetään olevan tosi tai oikeutettu ja siten rationaalisesti hyväksyttävissä jossakin ”totuuteen sidotussa” mielessä, sitoudutaan totuutta tavoittelevaan *normatiivisesti strukturoituneeseen tutkimukseen*. [Premissi.]

(3) Totuus on *arvo*, uskomusten *normatiivinen* ominaisuus. Meidän pitäisi pyrkiä totuuteen, ja totuuden saavuttaminen sekä sen pitäminen tavoiteltavana ovat hyviä asioita elämässämme (erityisesti tutkimuksessa). [Premissin (2) seuraus ja eksplikaatio.]

(4) Jos fysikalismi on tosi, arvoja ei ole – ainakaan *arvoina*. (Jos radikaali eliminoiva fysikalismi on tosi, edes uskomuksia ei ole, vaan on esimerkiksi pelkkiä aivotiloja. Muotoilen argumenttini kuitenkin viitaten arvoihin ja normatiivisuuteen.) Vähintään fysikalismien mukaan arvot, sikäli kuin ne ovat olemassa jossakin ”vähemmän kuin täysin todellisissa” merkityksessä, ovat itse asiassa jotakin muuta, redusoitavissa psykologisiin, biologisiin, neurofysiologisiin ja viime kädessä fysikaalisiin tosiseikkoihin ja prosesseihin – tai tällaisten tosiseikkojen ja prosessien ”realisioimia”. [Seuraa lauseessa (1) mainitun fysikalismien luonteesta.]

(5) Jos fysikalismi on tosi, ei ole totuutta. Mikään ei *todella* ole totta eikä epätotta, koska totuuden keskeinen piirre, normatiivisuus (se, että se on tavoiteltava arvo), on illusorinen tai ainakin redusoitavissa uskomusten ei-normatiivisiin ominaisuuksiin (tai uskomusten subjektien neurofysiologisiin tiloihin). [Seuraus lauseista (3) ja (4).]

(6) Jos fysikalismi on tosi, niin (koska mikään ei ole totta eikä epätotta) fysikalistinen teesi itse ei ole tosi. [Seuraus lauseesta (5).]

(7) Yritykset ilmaista fysikalismi ja puolustaa sitä – tavanomaisin tavoin – ovat *sisäisesti ristiriitaisia*. [Seuraus lauseista (1) ja (6).]

(8) Fysikalismi tulee hylätä, kuten kaikki epäkoherentit (ristiriitaiset) väitteet. [Seuraus lauseesta (7).]

Fysikalismi siis muotoillaan teesinä, jonka oletetaan olevan joko tosi tai epätosi ja jonka väitetään olevan tosi tai ”totuutta indikoiva” empiirisen oikeutuksen ja rationaalisen hyväksyttävyyden mielessä, mutta jos näin on, se ei voikaan olla tosi (eikä epätosi).

Huomattakoon, ettei tällä tavoin luonnosteltu argumentti, vaikka se olisi pätevä, osoita fysikalismia epätodeksi. Se näyttää vain, että *me* – kieltä ja käsitteitä käyttävät olennot, jotka kykenevät esittämään väitteitä ja ilmaisemaan uskomuksia siitä, miten asiat maailmassa ovat – emme ole sellaisessa positiossa, josta käsin voimme edes pitää fysikalismia teesinä, joka voisi olla tosi tai epätosi, aitona totuus kandidaattina (tai edes totuusarvokandidaattina). Niinpä en mielelläni muotoilekaan argumenttia hypoteettisesta fysikalismien totuuden väittävistä premissistä liikkeelle lähtevänä epäsuorana todistuksena, jossa fysikalismista johdetaan ristiriita ja näin päätellään (*modus tollens*), ettei fysikalismi ole tosi (vaikka tällainen muotoilu olisi tietenkin helppo tarjota). Argumenttini pyrkii pikemminkin muistuttamaan, että fysikalismi – eliminoidessaan tai redusoimallaan pois totuuden tavoitteluun ja tosina pidettyihin teeseihin sitoutumiseen liittyvän normatiivisuuden – tuhoaa oman statuksensa teesinä, joka edes voisi olla tosi (tai jolla voisi olla muita totuuteen liittyviä hyveitä, kuten episteeminen oikeutus). Tämä on fysikalismien ”sokea piste”, piste, josta käsin fysikalisti kuvittelee teesinsä totuuden (tai oikeutuksen, hyväksyttävyyden tms.) olevan mielekkäästi väitettävissä ja arvioitavissa.

Huomattakoon myös, etten väitä fysikalismia ”mielettömäksi” esimerkiksi kaiken metafysiikan mielettömänä torjuneiden loogisten positivistien tapaan. Pikemminkin esitän, että fysikalisti joutuu lopulta redusoimaan *itsensä* – sekä sen tutkimuskäytännön, johon hän osallistuu ja johon osallistuen hän katsoo päätyvänsä fysikalistiseen teesiinsä – pelkäksi fysikaaliseksi tai ”fysikaalisesti todellistuneeksi” tutkimusobjektiksi ja että hän näin tehdessään ikään kuin sekoittaa tutkimuksen subjektin ja objektin toisiinsa.

Tieteellisen tai filosofisen tutkimuksen subjekti (jonka ei toki tarvitse ajatella olevan kar-

tesiolainen ego vaan joka voidaan konstruoida sosiaalisemmin ja pragmaattisemmin tutkimuksen habituaaliseksi käytännöksi) katoaa fyysikalistisesta maailmankuvasta, kuvasta, jonka puolestaan piti olla juuri tuon tutkimuskäytännön kautta saavutettu ja perusteltu. Ei siis ole ketään, joka voisi tuon kuvan saavuttaa, ei ketään, jolle fysikalismi voisi olla tosi (tai oikeutettu). Fysikalisti joutuu näin *performatiiviseksi epäkoherenssiksi* kutsuttuun tilanteeseen. Jos fysikalismi olisi tosi, kukaan ei voisi johdonmukaisesti olla sitoutunut sen totuuteen (tai oikeutukseen) ainakaan rationaaliseksi ymmärretyyn tutkimuksen normatiivisessa kontekstissa. Ja vain tällaisessa kontekstissa ilmaistut ja perustellut sitoumukset teesien totuuteen voivat olla – ”meille” – tieteellisesti hyväksyttäviä.

Fysikalistisen teesin voitaneen jopa väittää olevan, S. Albert Kivisen ikimuistoista terminologiaa käyttäkseni, ”itseimääjä” eli lause, joka kieltää oman totuutensa. Maltillisempi muotoilu samasta syytöksestä on väite, ettei fysikalismi pysty riittäväällä tavalla artikuloimaan oman mahdollisuutensa ehtona olevan normatiivisen käytännön ontologista statusta.

Totuuden normatiivisuus

Argumenttini olettaa *totuuden* (ja tähän sidotun episteemisen oikeutuksen) tavoittelun *normatiivisuuden*, kuten premisseistä (2) ja (3) käy ilmi. Olisin itse valmis muotoilemaan tämän normatiivisuuden viittaamalla esimerkiksi William Jamesin pragmatistiseen totuusteoriaan (vrt. *Pihlström* 1998), mutta argumentti ei tätä vaadi. Voin tyytyä maltillisempaankin käsitykseen totuuden normatiivisuudesta, esimerkiksi sellaiseen, jota on edustanut Michael P. Lynch (2004). Meidän tarvitsee vain olettaa, että totuus on jotakin sellaista, mikä ohjaa toimintojamme, kun osallistumme tutkimukseen.

Totuus on arvo, jota tavoittelemme, aivan kuten tavoittelemme onnellisuutta, eheää persoonallisuutta tai oikeudenmukaisuutta. Jos fysikalismi olisi tosi, ei olisi tuollaisia arvoja eikä mitään aitoa niitä kohti suuntautuvaa tavoittelemista. Totuuden tavoittelu olisi fysikalistille pelkkä fysikaalisesti realisoitu prosessi fysikaalisessa maailmassa. Tällaiseen reduktiiviseen kantaan sitoutuminen on luopumista tuosta tavoittelusta normatiivisesti rakentuneeksi käytännöksi ymmärrettyä – ja siten luopumista kaikesta siitä, minkä sellainen käytäntö voisi tuottaa, kuten fysikalismin itsensä totuudesta.

Pitäessäni totuutta uskomusten normatiivisena ominaisuutena, jonakin sellaisena, mikä ohjaa uskomusten muodostamiseen pyrkiviä tutkimuskäytäntöjämme, oletan lisäksi, että nykyisin suosittu minimalistiset ja/tai deflatoriset totuuskäsitykset eivät viime kädessä ole kestäviä. Yksi niiden ratkaisevista heikkouksista on juuri kykenemättömyys selittää, miksi totuus on meille tärkeää (”why truth matters”). Myönnän, että tässä avautuu yksi ulospääsytie fysikalistille: argumenttini esittämä haaste voidaan välttää pitämällä totuutta pelkkänä ei-substantiaalisena ”lainausmerkkien poistona”, jolloin kaikki filosofisesti olennainen totuudesta on kerrottu, kun todetaan, että lause ”Lumi on valkoista” on tosi, jos ja vain jos lumi on valkoista (tällaisten teorioiden kritiikistä ks. *Putnam* 1994, *Lynch* 2004). Näin ollen argumenttini voidaan katsoa osoittavan, että fysikalistin on *joko* hylättävä totuuden tavoittelu kokonaan (koska hänen on hylättävä totuuden normatiivisuus) ja siten myös omaa fysikalismiaan koskevan totuuden tavoittelu *tai* tulkittava totuus minimalistisessa, deflatorisessa mielessä.

Kummassakin tapauksessa jää kuitenkin hyvin vähän jäljelle ajatuksesta, jonka mukaan fysikalismi olisi totuus tai oikeutettu uskomus, johon voitaisiin päätyä vakavan totuuden tavoittelun käytännön kautta. Ehkä johdonmukaisen fysikalistin tulisikin radikaalia uuspragmatistia Richard Rortya (1998) seuraten luopua pitämästä totuutta tutkimuksen päämääränä – mutta tätä tuskin kovin moni fysikalisti haluaa tehdä.

Miksi vetoan argumentissani totuuteen ja totuuden tavoitteluun sen sijaan, että haastaisin fysikalistin selittämään, mitä esimerkiksi merkitysten, tiedollisten käsitteiden tai eettisten käsitteiden normatiivisuus on? Toki katson, että antifysikalistiset argumentit ovat vakuuttavia myös näillä jälkimmäisillä ongelma-alueilla, mutta uskoisin totuuden painottamisen tuovan tässä keskustelussa tietynlaisen dialektisen edun fysikalismia vastaan. Fysikalisti voi hyvin yrittää tulkita merkitykset, episteemiset normit ja muut hankalat normatiiviset käsitteet reduktiivisesti, mutta on ilmeisen ongelmallista, voiko hän tehdä samoin omalle sitoutumiselleen (fysikalismin) totuuteen ja/tai tieteelliseen totuuspyrkimykseen. (Lynchin [1998, 2004] normatiivisen antireduktionistisen totuusteorian yksityiskohdat ovat myös kiinnostavia, mutta niihin meidän ei tässä tarvitse paneutua.)

Periaatteessa analogista argumentaatiota voitaisiin kehittää myös lähtien liikkeelle referenssin tai jopa kausaliteetin käsitteistä, joiden

normatiivisuutta etenkin Putnam (1990, 1994) on korostanut. Totuuteen painottuminen lienee kuitenkin lupaavin ja tehokkain vaihtoehto.

Transsendentaalinen argumentti?

Yksi argumenttini ilmiselvistä taustaoletuksista, jota edellä en ole korostanut, on tietenkin se, että fysikalistit todella mieltävät fysikalisminsa todeksi (tai totuuteen sidotulla tavalla oikeuteksi) teesiksi. Periaatteessa metafysiikasta irrotettu, *instrumentalistinen* tulkinta fysikalismista olisi mahdollinen. Yleensä fysikalistit kuitenkin ovat tiukkoja *tieteellisiä realisteja* (vrt. jälleen Melnyk 2003), vaikei tieteellinen realismi toisaalta olekaan sidottu fysikalismiin (ks. Niiniluoto 1999). Lisäksi etenkin Melnyk (2003, luvut 1, 5 ja 6) on eksplisiittisesti korostanut, että fysikalismi tulee ymmärtää *empiirisenä* teesinä – yleisenä tieteellisenä kuvauksena todellisuudesta – jota on arvioitava nimenomaan saatavilla olevan empiirisen evidenssin nojalla.

Melnyk itse pitää yllätyksettömästi fysikalismista vastaista evidenssiä vähäisenä ja fysikalismia tukevaa evidenssiä vahvana, mutta keskittyy kritisoimaan fysikalismista vaihtoehtoista lähinnä dualismista kaltaisia erittäin epäuskottavia kantoja eikä kovin perusteellisesti kiinnitä huomiota esimerkiksi emergenssin käsitettä käyttäviin antireduktionismien muotoihin. (Vrt. Pihlström 2002; ilmestyy.)

Ymmärrän esittämäni argumentin olenaisesti Immanuel Kantin mallin mukaisesti *transsendentaaliargumentiksi* (ks. myös Pihlström 2003). Se mukailee myös eräiden johtavien reduktionismin kriitikoiden, kuten Hilary Putnamin (1994) ja Charles Taylorin (1995) argumentaatiota, joskin esittämäni muotoilu on tietääkseni uusi. Argumentin tekee transsendentaaliseksi sen tapa kiinnittää huomiota jonkin aktuaaliseksi (ja siten mahdolliseksi) oletetun ilmiön – tässä tapauksessa totuuden tavoittelun ja totuuteen sitoutumisen – *mahdollisuuden välttämättömiin ehtoihin* – tässä tapauksessa fysikalismista hylkäämiseen. Argumentti toteaa normatiivisuuden välttämättömäksi ehdoksi sellaisen totuuden etsinnän mahdollisuudelle, johon fysikalisti on sitoutunut jo pelkästään väittäessään fysikalismia todeksi (ja vielä vahvemmin sitoutunut pitäessään tätä teesiä jonakin, mikä voisi olla tosi tai epätos ja mikä evidenssin nojalla pitäisi hyväksyä todeksi).

Niinpä argumenttini toimii *ad hominem*. Sen on tarkoitus periaatteessa soveltua mitä tahan-

sa fysikalismista puolustusyritystä vastaan. Tämä on kuitenkin aivan eri asia kuin väittää argumentin demonstroivan fysikalismista epätotuuden (tai mielettömyyden). Sellaisiin demonstraatioihin en usko. Fysikalismista kritiikkiä ei pidä abstrahoida erilleen siitä aktuaalisesta diskursiivisesta käytännöstä, jossa ihmiset puolustavat kannattamiaan väitteitä ja sitoutuvat niiden totuuteen.

Vaikka argumenttini on transsendentaalinen, se ei ankkuroitu perinteiseen (esimerkiksi kantilaiseen tai husserlilaiseen) aprioristiseen käsitykseen transsendentaalisista argumenteista apodiktisen varmoihin johtopäätöksiin johtavina todistuksina. Pikemminkin katson transsendentaalifilosofian olevan ”naturalisoitavissa”, kun tutkimme transsendentaalisesti tosiasiallisten käytäntöjemme – tieteellisten tai muiden käytäntöjen – ja niiden sisältämien sitoumusten pragmaattisia ennakkoehtoja (ks. Pihlström 2003). Toisaalta katson argumenttini olevan ontologisesti relevantti: vaikei se päädykään apodiktisen varmasti tiedettäviin totuuksiin ”maailmasta sinänsä”, olevan meistä riippumattomasta rakenteesta (koska tällaisen rakenteen käsite, samoin kuin apodiktisen varmuuden haave, on itsessään hyvin ongelmallinen), se osoittaa jotakin siitä, millaiseksi meidän rajatusta, kenties historiallisesti muuttuvasta näkökulmastamme on tämä inhimillisesti (sekä tieteellisesti että muiden käytäntöjen kautta) jäsenetty maailmamme mielletävä.

Jos argumenttini on onnistunut, se osoittaa, että yritykset puolustaa fysikalismia – esimerkiksi Melnykin (2003) tai teoksen Gillett & Loewer (2001) monien kirjoittajien tapaan – uskottelevat keskustelewansa fysikalismista sellaisesta näkökulmasta, joka sijaitsee kaikkien inhimillisesti mahdollisten tutkimusnäkökulmien ulkopuolella, olettaen jonkinlaisen ”Jumalan näkökulman”. Juuri tällaisen kuvitelman transsendentaalifilosofia haastaa. Sen ei kuitenkaan pidä haastaa tiedettä itseään eikä pyrkimystämme objektiiviseen totuuteen (ja/tai totuuteen relevantilla tavalla sidottuun episteemiseen oikeutukseen). Siten argumenttinikaan tarkoituksena ei ole ollut hyökätä *fysiikoiden* (tai yleensä empiirisen tieteen harjoittajien) fysikalistisia hypoteeseja vastaan, sikäli kuin nämä hypoteesit ymmärretään empiirisen tieteen osiksi. Sen sijaan suhtaudun epäillen fysikalismista yleisenä *filosofisena* teesinä todellisuuden perusluonteesta, teesinä, jonka puolesta tieteen menestyksen uskotellaan toimivan argumenttina. Fysikalismista kaltaiset skientistiset ajatusharhat voi-

daan välttää, kun muistetaan, että fysiikka, kuten kaikki tiede – ja myös fysikalismi – on ihmisen ajattelun ja kulttuurin tuote, ei ”maailmaa sinänsä” säröttömästi heijastava peili.

Kenties Jumala, jos hän on todellinen, voisi ratkaista, onko fysikalismi tosi vai epätosi – hänen ajattelussaanhan ei ”sokeita pisteitä” olisi. Mutta me emme voi. Niinpä ainoa rationaalinen asenteemme fysikalismiin on sen hylkääminen tai (vähintään) kannanotosta pidättäminen. Eikä fysikalismien hylkääminen tässä merkitse epätodeksi julistetun hypoteesin eliminointia vaan sellaisesta sekaannuksesta irtautumista, joka rikkoo niitä ehtoja vastaan, jotka mahdollistavat teesien ja uskomusten esittämisen ja puolustamisen ylipäänsä mistään asiasta.

Kirjoittaja on Tampereen yliopiston filosofian professori (mvs.) sekä Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian dosentti ja yliopistonlehtori (vv.).

KIRJALLISUUTTA

- Gillett, Carl & Loewer, Barry (toim.) (2001): *Physicalism and Its Discontents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Enqvist, Kari (1998): *Olemisen porteilla*. Helsinki: WSOY.
- Kim, Jaegwon (1998): *Mind in a Physical World: An Essay on the Mind-Body Problem and Downward Causation*. Cambridge, MA & London: The MIT Press.
- Kim, Jaegwon & Sosa, Ernest (toim.) (1998): *Metaphysics: An Anthology*. Malden, MA & Oxford: Blackwell.
- Lynch, Michael P. (1998): *Truth in Context: An Essay on Pluralism and Objectivity*. Cambridge, MA & London: The MIT Press.
- Lynch, Michael P. (2004): *True to Life: Why Truth Matters*. Cambridge, MA & London: The MIT Press.
- Melnyk, Andrew (2003): *A Physicalist Manifesto: Thoroughly Modern Materialism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Niiniluoto, Ilkka (1999): *Critical Scientific Realism*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Pihlström, Sami (1998): *Pragmatism and Philosophical Anthropology: Understanding Our Human Life in a Human World*. New York: Peter Lang.
- Pihlström, Sami (2002): "The Re-Emergence of the Emergence Debate". *Principia* 6:1, 133-181.
- Pihlström, Sami (2003): *Naturalizing the Transcendental: A Pragmatic View*. Amherst, NY: Prometheus/Humanity Books.
- Pihlström, Sami (ilmestyy): "Book Review of Andrew Melnyk, *A Physicalist Manifesto* (2003)". *The Review of Metaphysics*.
- Putnam, Hilary (1990): *Realism with a Human Face*. Toim. James Conant. Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Putnam, Hilary (1994): *Words and Life*. Toim. James Conant. Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Rorty, Richard (1998): *Truth and Progress*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sintonen, Matti (1998): "Biologian filosofia: Reduktiosta päättämiseen". Teoksessa Matti Sintonen (toim.), *Biologian filosofia*, Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor, Charles (1995): *Philosophical Arguments*. Cambridge, MA & London: Harvard University Press.